

Aegna ja Kräsuli

Viimsi poolsaare tipu lähedal asuv konnakullese kujuga Aegna kuulub ajaloo veidrate tujude tõttu Tallinnale, kuid räägime sellest saarest ikkagi Viimsi Teatajas, sest nimed on kõikide jaoks.

Aegna on aegade jooksul olnud tuntud vähemalt neljakümne erineva nime all, millest sagedasemad on Vulvesöö ja Wulfi tüüpi ja alles 1866. aastal tuleb Aegna nimi kasutusele Jaani kiriku raamatutes.

Robert Nermani andmeil samastas Paul Johansen Wulfi nime Laadoga ääres elanud varjaagi üliku Ulf Ragvaldssoniga (Novgorodi kroonikas ka Uleb), kes oli hilisema Norra kuninga Olav Trygvessonini sugulane ja kes 1032.a. Novgorodi lodjalaevastikuga ründas eestlaste kantsi Lindanises. Johanseni arvates peeti sõja suurim - Raudvärava lahing - maha Suures salmes (väin Aegna ja Kräsuli vahel). Novgorodlased said kõvasti peksta, laevastik peaaegu hävitati ja Ulf sai surma. Miks on lahingul selline nimi? Aga sellepärast, et üks Rohuneeme varasematest nimedest oli ka Rauaneeme. Hea küll, olgu selle Ulfiga, kuidas oli, aga kust on pärit saare praegune nimi? Selle kohta arvab Wieselgren, et see on soome päritolu. Nimelt on soomlastel sõnad "haikka" ja "häikkä". Neist esimene on "(maa)nina", "neem" ja teine "veest väljaulatuv liivasäär". Ja et need on eestlaste suus muutunud Aegnaks ja Äignaks. Minu lapsepõlves oli Äigna isegi enam kasutatud kui Aegna. Tõepoolest, seda kinnitab ka Saareste, kes väitis, et Aegna nimi on rohkem kasutusel sise-Harjumaal, kuna Äigna on enam levinud Naissaarel ja Viimsi poolsaare rannaelanike hulgas.

Mis puutub Aegna elanikesse, siis 1687.a. oli nende hulgas Thomas Stallp, Jost Michaelsson, Anders Mattson, Matts Mannoko, Otto Tyrichsson, Sigfred Poholein, Nicklas Matsson, Jürgen Hansson, Matts Berendtsson ja Tönnis Jürgensson. Wieselgren arvas, et nende hulgas polnud ühtki eestlast, kuigi viimane selles rivis võis päris kindlasti eestlane olla. Seda enam, et talu nime järgi oli ta Lutika Tono.

Hiljuti oli ajalehtedes lugeda, et Aegnal leiti kivilabürint. Olime kolleegiga seda otsinud mõned head aastad tagasi, kuid tagajärjetult, kuigi eesti ajal saarel teeninud sõjaväelane meile selle asukohta enam-vähem täpselt kirjeldas. Eestis on neid kividest tehtud labürinte lisaks Aegnale teada kindlasti vaid Aksil ja Hiiumaal, Eks seegi asjaolu viitab meie rahvaste tihedatele seostele, sest neid labürinte on Rootsi randades ja ka sisemaal üle 400.

Isa rääkis, et enne 1918. aastat oli Aegnas viis suitsu ja kabel. Siis aga lasksid põgenevad enamlased seal paiknenud kahurid ja laskemoonalaod õhku ja Aegna elanikud kolisid üle Kräsulisse. Alates 1923.a. jäi Aegna merekindluseks, kuhu tsivilistidel asja polnud (Kräsuli lapsed siiski seal koolis käisid). Mis aga puutub Kräsuli nimesse, siis Wieselgren ja paljud teisedki uurijad on arvamusel, et see tuleneb nimest Gräsö, mis rootsi keeles on Rohusaar. Mulle tundub siiski, et algselt võis see nimi Gräsholm olla, mis tähendab küll sedasama Rohusaart, kuid sellest on vist lihtsam Kräsuli nime tuletada.

Enne II maailmasõda oli saarel viis väiksemat majapidamist – mäletan Kalavälja, Jüri, Pendikse ja Nõmme talude nimesid ja pole vist vaja öelda, et kõikide nende talude

elanikke toitisi meri. Ja kui neid nimesid vaadata, siis pole kahtlust, et Pendikse on puhtast rootsi Bengti nimest tulnud.

Robert Nerman kirjeldab 14. jaanuari 2008 "Postimehes", kuidas 21. septembril 1944. aastal pommitasid Nõukogude lennukid Kräsuli saart, kus kunagi polnud sakslased vist käinudki. Arvan, et nende "kotkaste" ülesanne oli hoopis Rohuneeme metsas asuvaid rannakaitse kahureid pommitada, kuid sealne õhutõrje oli tasemel. Pommidega tagasi ju ei lenda, seepärast võeti sihikule kaitsetu saar. Olin ise sel ajal Jüri talu kõögipõranda alla kaevatud keldris, sest vanemad olid lootnud meid lapsi sõja jalust kaugemale saata. Sõda tuli aga meile järele ja õnn oli, et me kõik terveks jäime, kuid naabertalu põles maani maha. Üks süütepomm tabas ka Jüri lauta ja süütas katuse, kuid vaprad naised kustutasid selle kuulipildujatule all – mehed olid ju kõik sõjas.

Kräsulist idasse jääb veel üks väike saar, mille nimi on Kumbli. Wieselgren arvab õigusega, et see nimi tuleneb rootsi sõnast "kummel", mis tähendab kividest kokku kuhjatud meremärki. Inimesi seal minu teada elanud kunagi pole – saar on pisike, aga pärast sõda kasutas külarahvas seda omapärase lammaste karjamaana. Lambad tõsteti paati niiviisi, et kämblad suruti villa sisse ja neljajalgne saigi lühikese huvitava õhulennu. Terve suve elasid lambad seal koos kajakate, tiirude ja kosklatega (tänapäeval on seal poegi kasvatamas ka luigepere ja loomulikult on kohal kormoranid). Eks need lambad seal omajagu metsistused, nii et sügisel andis neid püüda. Wieselgrena ajal seal puid polnud, kuid praegu kasvab seal üksik kidur mänd, mille otsa vares mõnel aastal oma pesa teeb.

Kumblist idasse, umbes 50 meetri kaugusel meres on nn Kumbli paas – vaese mehe sauna suurune kivi, mis ligikaudu meetri sügavusele merepinna alla jääb. Teda näeb siiski üsna kaugelt, sest kivi lagi on suviti kaetud kollaste vetikatega. Kui Kumbli põhjaotsast võtta kurss Aegna idaotsa suunas, siis nii umbes poolel teel näeme veealust kari, mida Rootsi kantsiks kutsuti. Vett võib seal meeter-poolteist olla.

Ja kui veel väiksematest saarekestest rääkida, siis Aegnast põhja poole jääb kaks kuiva, millest suurema ametlik nimi oli (on?) Silligrund – millest minu lapsepõlves oli lihtsalt Krunn saanud. Seal lähedal paiknes poi, mis tuule tugevnedes hakkas valjusti undama. Külarahvas kuulas ja ütles: "Tormiks läheb, Krunni poi juba ulub."

Lõpetuseks, alles hiljuti paistis Google Earth'is selgesti, et Tallinki laevad lähevad Helsingisse Suure salme kaudu! Vaat seda pilti oleksin ma küll tahtnud näha, sest vett on seal vast paari-kolme meetri jagu ja faarvaatri laiuski umbes 30-40 meetrit.